

Święta Medea

Dla Agaty

NR 2876

Zbigniew Kadłubek

Święta Medea

W stronę komparatystyki pozasłownej

Wydanie II

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Katowice 2011

Redaktor serii: Komparatystyka Literacka i Kulturowa
Tadeusz Sławek

Recenzent
Tadeusz Rachwał

Po wyczerpaniu nakładu publikacja będzie dostępna w wersji internetowej

Śląska Biblioteka Cyfrowa

www.sbc.org.pl

O nosso mister é não ser nada.
Fernando Pessoa: *Livro do desassossego*

Ohne Dialektik denken wir auf Anhieb dümmer;
aber es muss sein: ohne sie!

Botho Strauß: *Paare, Passanten*

Wielka literatura – o tym przede wszystkim nie można zapomnieć
– obala teorie.

Stefan Szymburka: *Rzeczywistość jako zwątpienie w literaturze i literaturoznawstwie*

Dlaczego nie chcesz mnie ukazać, cytując wszystkich studiowanych przeze mnie autorów?

Constantin Noica¹

Bardzo chętnie usłyszałbym Stendhala mówiącego po włosku.

Elias Canetti: *Tajemne serce zegara*²

¹ I. Kania: *Constantin Noica: kultura jako projekt soteriologiczny*. W: Idem: *Ścieżka nocy*. Wybór i oprac. Ł. Tischner. Kraków 2001, s. 228.

² E. Canetti: *Tajemne serce zegara*. Przeł. M. Przybyłowska. Sejny 2007, s. 14.

Wstęp

Książka jest wprawdzie zbiorem studiów, esejów, szkiców krytycznych, stanowi jednak dość spójną całość, którą organizuje próba literackiego namysłu wychodzącego poza słowa. Dążenie do sfery pozasłownej, *extra verba*, byłoby przeto tutaj swego rodzaju metodą, którą umieszczam w szerokim nurcie badań porównawczych oraz interdyscyplinarności, pamiętając wszakże ciągle, że sam akt czytania już jest porównywaniem³.

Pomieszczone w książce teksty cechuje opcja myślenia o literaturze – a także o świecie – jako całości, choć zapewne nie chodzi mi o jakiś nieuchwytny holizm. Mógłbym rzec za Cesarem Pavese, że „materia napływała z różnych stron, ale formę uzyskała tutaj”⁴. Tutaj, tj.: na niwie literatury porównawczej – w przestrzeni namysłu teoretyczno-literackiego i teologicznego. Tutaj: w przestrzeni krzyżowania się stylów, języków, epok, filozofii i gatunków – w realnym przymierzu polityki i humanizmu (republiki i pięknych fraz) – powiedzielibyśmy może za Lodovikiem Settembrinim, jednym z bohaterów *Czarodziejskiej góry*⁵. Wszelkie przemiany i rozszerzenia,

³ George Steiner mówi po prostu: „Czytanie to porównywanie”. G. Steiner: *Czym jest literatura porównawcza?* Przeł. I. Hansz. „Przegląd Polityczny” 2009, nr 93, s. II.

⁴ C. Pavese: *Rzemiosło życia. (Dziennik 1935–1950)*. Przeł. A. Dukanović. Warszawa 1972, s. 343.

⁵ Por. T. Mann: *Czarodziejska góra*. T. 1. Przeł. J. Kramsztyk. Wrocław 2004, s. 178. Myśl Settembriniego, którą rozważa i dziwi się jej Hans Castorp, jest

transfuzje iluminacji i słów, odrodzenia, upadki, początki, a także mutacje i rozbłyski – od Aten doby wielkich tragiczków do pierwszej dekady XXI wieku – próbowałem oglądać i badać w optyce *litteratura perennis* (termin nie tyle patetyczny, ile diagnostyczny). Jest to wszelako optyka fragmentu, „bo to, co pozostaje myślą niedomkniętą, najtrafniej oddaje niepokój i zachłanną niecierpliwość duchowych poszukiwań”⁶. Ale perspektywa, z której oglądałem fragment i fragment (re)konstruję – to zarówno grecki antyk, jak i łacińskie średniowiecze Zachodu, to niemiecki romantyzm i modernizm, to także postmodernizm (jeśli ten termin nie jest tutaj nadużyciem).

Metoda, by sprostać materii, musiała także przyjąć cechy powszechnego fragmentaryzmu. Świadom, że „żyjemy w epoce, kiedy początki i końce stykają się ze sobą”⁷, dążyłem usilnie do wyjścia z rozbicia, rozproszenia liter i literatur. Starłem się za wszelką cenę (czasem nawet za cenę utraty perspektywy przyjętej uprzednio; ale na tym polega logika drogi: coś znika za nami, gdy zjawiają się już nowe krajobrazy) pokazać, że literatura jest w sensie literalnym spotkaniem z Życiem. Milczące to jest spotkanie, choć tyle liter w tle. Nieoddzielnie widząc świat i zjawiska świata – pragnąłem synoptycznie czytać teksty Wielkiej Literatury. To z jednej strony prowadziło do ukoronowania definicji literatury Fernanda Pessoa, że „literatura to sztuka, która poślubiła umysł (a literatura [...] é a arte casada com o pensamento)”⁸, lecz z drugiej strony wiodło do przeświadczenia, że literatura jest siostrą syjamską życia, egzystencji, bytowania i wszystkich kształtów witalności. Jeśli człowiek kiedykolwiek podjął sensowny namysł nad własnym człowieczeństwem

dokładnie taka: „Bo literatura jest tylko połączeniem polityki z humanizmem, połączeniem, które tym łatwiej dochodzi do skutku, że humanizm sam jest już polityką, a polityka humanizmem...”

⁶ M. Łukasiewicz: *Słońce Lichtenberga*. W: Eadem: *Rubryka pod różą*. Kraków 2007, s. 69.

⁷ W. Hilsbecher: *Jak dalece literatura jest nowoczesna?* W: Idem: *Tragizm, absurd, paradoks. Eseje*. Wybór i wstęp S. Lichański. Przeł. S. Błaut. Warszawa 1972, s. 14.

⁸ F. Pessoa: *Księga niepokoju Bernarda Soaresa pomocnika księgowego w Lizbonie*. Przeł. M. Lipszyc. Izabelin 2007, s. 32; F. Pessoa: *Livro do desassossego composto por Bernardo Soares ajudante de guarda-livros na cidade de Lisboa*. Edição R. Zenith. Lisboa 2006, s. 55.

na drodze tworzenia jednej dyscypliny, jakiejś *mathesis universalis*, to jest nią szeroko pojęta literatura.

Nigdzie tak jak w literaturze nie ujawnia się konieczność rozumienia życia jako Nietzscheańskiego „dzieła współuczestniczenia” („das Werk des Mitteilens”). Chodziłoby zatem o swego rodzaju metodę literatury porównawczej⁹ czy komparatystyki literackiej (te terminy jeszcze w stosownej chwili przyjdzie mi z sobą zmierzyć i zderzyć), która jest totalną mobilizacją metod, odczytań, dyskursów, strategii lekturowych, a nie tylko wydobywaniem z tekstów literackich bądź to implikacji filozoficznych, bądź estetycznych. Celowo posłużyłem się metaforą totalnej mobilizacji, łączoną z Ernstem Jüngerem, gdyż chodzi mi o totalne zapasy myślenia, zinterioryzowanie interpretacji w warunkach aktywności ducha. Nie zadowala mnie badanie wyłącznie walorów, które można nazwać literackimi, i uchwycenie odwołań, lecz o jakieś całościowe czytanie¹⁰. Chciałbym, by podczas czytania dusza otrzymywała coraz większe kompetencje, tak samo jak oko i ucho. Chciałbym, by komparatystyka pozasłowna była sztuką, a nie metodą czy też teorią – żeby była interdyscyplinarną sztuką¹¹.

Przyjęcie takiej opcji, o której wspomniałem – zapewne specyficznej opcji badawczej – wywodzi się z przekonania, że „zadaniem literatury nie jest ukazywanie tego, co jest, tylko tego, co powinno być; albo też tego, co mogłoby być, jako częściowe rozwiązanie tego, co powinno być”¹². Gdyby już w tym momencie zapytać o rolę tradycji w badaniach, które proponuję, to trzeba jasno odpowiedzieć: tradycja tak, ale nie jako konkwesta przeszłości i przyszłości, szlak

⁹ Przegląd stanowisk i postulatów badawczych odnoszących się do literatury porównawczej daje M. Schmeling: *Vergleichende Literaturwissenschaft. Theorie und Praxis*. Wiesbaden 1981. Por. Idem: *Powab odmienności. Idea Europy u André Gide'a i Tomasza Manna*. Przeł. M. Korytowska. „Ruch Literacki” 1994, z. 5–6, s. 457–468.

¹⁰ Bynajmniej jednak nie idzie o odwołanie się do pojęcia znanego we francuskim literaturoznawstwie, czyli o *lecture complète*.

¹¹ Por. J. Barth: *Literatura wyczerpania*. Przeł. J. Wiśniewski. W: *Nowa proza amerykańska. Szkice krytyczne*. Wybrał, opracował i wstępem opatrzył Z. Lewicki. Warszawa 1983, s. 41: „Sztuka interdyscyplinarna [...] jest pośrednikiem między tradycyjnymi dziedzinami estetyki a twórczością artystyczną”.

¹² R. Musil: *O życiu pisarza teoretycznie. (Zarzucony projekt przedmowy)*. Przeł. J.S. Buras. „Literatura na Świecie” 1985, nr 12, s. 194.

demonicznych hegemonii. Raczej tradycja rozumiana jako proste odniesienie do nieskomplikowanej zasady fenomenologicznej: „Bez poznania danego jako początek nie może być też poznania jako kontynuacja”¹³, jak pisze Edmund Husserl. Funkcją komparatystyki jest żarliwy wysiłek odkrywania potencjału dziedzictwa, tym samym dociekanie, jak kształtowała się tradycja, co było jej dynamiką. Bez dziedzictwa nie ma dziedziczenia. Również trzeba przemyśleć rolę autorytetu w badaniach naukowych o charakterze interdyscyplinarnym. Wydaje mi się, że bez autorytetu (takim autorytetem na gruncie literatury porównawczej mógłby być jakiś niekwestionowany kanon dzieł) nie sposób dopracować się wspólnego języka. Autorytet i tradycja – to dwa ogromne problemy do przepracowania¹⁴.

Przyznaję jednak, iż mam problem z zagadnieniem tradycji i patrzę na nią obecnie inaczej, niż przedstawiałem to we wcześniejszych pracach. Kwestią tradycji należałoby niezwłocznie zająć się we wszystkich dziedzinach i odmianach badań humanistycznych. Całkowite wyrzeczenie się tradycji (trop proweniencji oświeceniowej) – trudno się nie zgodzić z tą myślą wielkiego szwajcarskiego teologa – byłoby śmiertelnym ciosem dla naszej kultury¹⁵. Jednocześnie trudno byłoby nie dostrzec owej „gospodarki rabunkowej”¹⁶ wobec tradycji, która wiąże się z dość niewielkim napięciem twórczym naszych czasów. Rzecz ma wiele wspólnego z degradacją pamięci

¹³ E. Husserl: *Idea fenomenologii*. Przeł. J. Sidorek. Warszawa 2008, s. 47.

¹⁴ Romano Guardini pisze w związku z problematyką autorytetu: „Ponieważ jednak autorytet jest podstawą życia, nie tylko w jego początkowej fazie, ale w ogóle wszelkiego życia ludzkiego, ponieważ jest nie tylko pomocą dla słabych, ale także istotną cechą wielkości, więc obalenie autorytetu musi wywołać jego karykaturę, mianowicie przemoc”. R. Guardini: *Koniec czasów nowożytnych*. Przeł. Z. Włodkowska. Kraków 1969, s. 35.

¹⁵ Hans Urs von Balthasar pisze: „Skutkiem oświeceniowego wyrzeczenia się charakteru tradycji, jaki posiada wszystko, co ludzkie, było z konieczności rozpanoszenie się pozbawionego tradycji »czystego« indywiduum. To, co do tej pory rozwijało się tylko w postawie służebnej, staje się obecnie celem samym w sobie; »wielkiego człowieka« pielęgnuje się, hodojuje i czyni bożyszczem dla niego samego. Rousseau, Beethoven, Goethe, romantycy wszystkich narodowości ilustrują ten zwrot. W miejsce uznania dokonań ogółu wkracza podziw dla samego dokonującego”. H.U. von Balthasar: *Sztuka w czasach współczesnych*. W: Idem: *Pisma z zakresu sztuki i religii*. Wybór, opracowanie i wstęp M. Urban CSsR. Przeł. M. Urban CSsR, D. Jankowska. Kraków 2007, s. 62.

¹⁶ Ibidem.

badź celowym znieważaniem boskiej Mnemozyne. George Steiner mówi, że „im silniejsze mięśnie pamięci, tym lepiej chroniona jest integralność naszego »ja«”¹⁷. Przyznaję mu słuszność. Mięśnie pamięci nam zwiotczały ponad miarę lub nawet zanikły: oto wielki czas szkieletów wysysających wampirycznie dawne bogactwa. Wydaje się także, że cały problem rozbicia metodologicznego, istnej zawieruchy w systemach teoretycznych, ma swe początki w braku „ja”, w zanegowaniu podmiotowości, braku podstawowego zaufania do siebie. Otuchy dodają rozważania Manfreda Franka (a także, biorąc pod uwagę dawniejszych filozofów, lektura Johanna Gottlieba Fichte¹⁸). Frank w jednym ze swych artykułów retorycznie pyta: „Czyż podmiotowość nie jest faktycznie jasnym punktem, z którego roztacza się światło na wszystkie nasze postawy wobec przedmiotów i stosunków w świecie?”¹⁹

Metoda nie powinna ostatecznie niczego odzwierciedlać czy rozwiązywać, lecz powinna odmładzać, „(re)witalizować” formy i interpretacje, zarzuciwszy dyskursy rozwlekłego stylu, który Doris Lessing nazwała „dziedzictwem martwego, pustego języka”, łącząc te praktyki uniwersyteckiej eksplikacji tekstów z komunizmem²⁰. Badanie literatury jest refleksją nakierowaną na metafizykę, a więc na tajemnicę. Przed literaturoznawcami stoją nie problemy, lecz tajemnice. Należałoby to w badaniach literackich, komparatystycznych dobitnie powiedzieć. Idealnie, w moim przekonaniu, stawia tę sprawę Gabriel Marcel:

¹⁷ G. Steiner: *Nauki mistrzów. Wykłady na Katedrze im. Charlesa Eliota Nortona 2001–2002*. Przeł. J. Łoziński. Poznań 2007, s. 39.

¹⁸ Fichte pisze np.: „W każdym stanie świadomości oglądam siebie samego; albowiem jestem Ja dla podmiotowości, dla *uświadamiającego* jest to oglądem. [...] Dzielisz, ograniczasz, określasz możliwe formy, rzeczy i stosunki pomiędzy formami przed jakimkolwiek spostrzeżeniem. Nic dziwnego: ograniczasz i określasz przez to zawsze tylko samą twą wiedzę, o czym bez wątplenia wiesz. Dlatego wiedza o rzeczy staje się możliwa. Nie tkwi ona w rzeczy i nie wypływa z niej. Wypływa ona z ciebie, w którym jest i którego własną istotę stanowi”. J.G. Fichte: *Powołanie człowieka*. Przeł. A. Zieleńczyk. Kęty 2002, s. 57.

¹⁹ M. Frank: *Świadomość i poznanie siebie*. Przeł. Z. Zwoliński. Warszawa 2002, s. 5.

²⁰ D. Lessing: *Nie pytaj pisarza*. Przeł. S. Kowalski. „Gazeta Wyborcza” z 20–21 października 2007, s. 25. Esej Lessing ukazał się pierwotnie w „The New York Times” z 26 czerwca 1992.

Rozróżnienie pomiędzy tym, co tajemnicze, a tym, co problemowe. Problem jest czymś, z czym się spotykamy, co nam zagradza drogę. Cały znajduje się przede mną. Przeciwnie zaś, tajemnica jest czymś, w co zostaję zaangażowany, a więc w konsekwencji do istoty jej należy, że nie znajduje się cała przede mną. Jak gdyby w tej strefie rozróżnienie pomiędzy „we mnie” a „przede mną” przestawało mieć znaczenie²¹.

Da się rozciąć oto żabę w laboratorium dokładnie zbadać bez zaangażowania, aczkolwiek może nawet z pewnym drżeniem wobec ogromu życia. Nie sposób atoli bez udziału wszystkich władz intelektualnych i duchowych poddać lekturze Szekspirowskiego *Hamleta*²² albo Ajschylosa *Siedmiu przeciw Tebom*. Wszystko, co dotyczy Hamleta, dotyczy bezpośrednio mnie; wielka samotność Eteoklesa w obłożonym mieście jest moją samotnością i jego wychodzenie ku przeznaczeniu jest także moją drogą. Natomiast jakkolwiek kości skrzydlate w czasce żaby są czymś interesującym i ważnym, nie dotyczą mnie bezpośrednio; nie ma potrzeby, bym rozważał ten problem z wnętrza mych władz poznawczych i duchowych.

Nie chodzi o zaangażowanie ideologiczne, całkowicie przyznaję bowiem rację Haroldowi Bloomowi (który patronuje wielu moim literackim i nieliterackim spotkaniom), że „czytanie w służbie jakiegokolwiek ideologii w ogóle nie jest czytaniem”²³. Nie obejdzie się bez bardziej duchowo zintensyfikowanej lektury, raczej w nimbie uwielbienia niżli w kontekście jakiegoś nadzwyczajnego pełnomocnictwa do wyjaśnień. Jeśli mówiłbym o zaangażowaniu, to przede wszystkim zaangażowaniu w wyższy porządek, którego literatura byłaby odbiciem. Bez tęsknoty za choćby chwilowym, choćby krótkotrwałym porządkiem, ładem – nie byłoby sztuki, nie istniałyby literatura, malarstwo, muzyka. Jeśli prawda jest wieloraka, niejednorodna, to i tak jest absolutną i zjednoczoną ekspansją, eksplozją,

²¹ G. Marcel: *Być i mieć*. Przeł. D. Eska. Warszawa 1998, s. 145.

²² Nie można zapominać, że Szekspir jest „wyznawcą i znawcą natury” [„Shakespeare ist ein Naturgläubiger, ein Naturweiser“], jak się wyraził precyzyjnie i jasno Ludwig Börne. Por. K. Spalding: *Worte sind meine Werkzeuge. Das kleine Börne-Brevier*. Düsseldorf 1995, s. 49.

²³ H. Bloom: *Podzwonne dla kanonu*. Przeł. M. Szuster. „Literatura na Świecie” 2003, nr 9–10, s. 183.

ekspresją. O ile w czasach, gdy Walter Hilsbecher pisał swe eseje, można było mówić o początkach i końcach literatury, o tyle dzisiaj trzeba mówić o globalnej synteksie²⁴. Taką literacką synteksę rozumiem jako sieciowe stopienie się różnych walorów, które ma cechy wewnętrznej spójności, splątanej nierozzerwalności, choć także może być – jak dusza i ciało – połączeniem związków, które można od siebie oddzielić, oderwać. Świadomość synteksy może mieć właściwości terapeutyczne (wiążąc intelekt i cielesność, wolę i duszę). Ale nie jest to postępowanie, czy raczej usposobienie, badawcze, które funkcjonuje wyłącznie w odniesieniu do badań literackich. Świadomość synteksy jest włączeniem także innych dyscyplin i sztuk w obręb zainteresowań powszechnego współdziałania tekstów i przekazów; jest nowoczesną „maszyną” do medytowania nad światem i duchem wewnętrznych sieci (odzwierciedleniem bujnego życia „inter-retowego”).

Drugą wspólną cechą pomieszczonych w książce tekstów byłaby intencja, by pozostawały one w jakimś związku z myślą teologiczną i religijną albo – mówiąc ściślej – by funkcjonowały w kręgu literatury i kultury rozumianej teonomicznie (że się posłużę terminem Paula Tillicha). Na zarzut, że jakoby uprawiam teokomparatystykę, odpowiedziałbym twierdząco. Kulturę, literaturę, humanistykę pojmuję bowiem teonomicznie w sposób najbardziej radykalny, a „kultura teonomiczna – jak powiada Tillich – jest kulturą determinowaną i kierowaną przez Ducha, i Duch dopełnia ducha zamiast go zniszczyć”²⁵. Wychodzę z założenia, z którym można oczywiście dyskutować, że „idea teonomii nie jest antyhumanistyczna”²⁶ (jakkolwiek może być antyretoryczna tudzież antydialektyczna). Mój namysł teoretyczno-literacki i komparatystyczny jest zakotwiczony w wierze. Jest to myślenie z wiary – bardziej lub mniej udane – na wzór tego, jakie uprawiał Ferdinand Ulrich²⁷ na gruncie filozofii

²⁴ Wyraz ten urabiam od greckiego rzeczownika rodzaju żeńskiego „συντηξίς”.

²⁵ P. Tillich: *Teologia systematyczna*. Przeł. J. Marzęcki. T. 3. Kęty 2005, s. 224.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ferdinand Ulrich urodził się w 1931 r. w miasteczku Odrau (Odry) na pograniczu śląsko-morawskim (dzisiaj Republika Czeska). Od 1967 r. był profesorem filozofii na uniwersytecie w Ratyzbonie. Najbardziej znanym jego dziełem

i teologii – zawsze z intencją fuzji tych dyscyplin. Mój projekt literatury porównawczej czy komparatystyki pozasłownej ufundowanej na teonomii jest opcją niezmiennie zapatrzoną w dekonstrukcję – tym, czym jest dla Jacquesa Derridy filozofia, dla mnie jest teologia. Funkcja pisania (wydarzenie konstruowania tekstu) byłaby przeto w swych pierwocinach i ascezą, i modlitwą, i teologicznym dociekaniem (badaniem siebie, świata, Boga). Pisanie jest – *satis superque* – mówieniem. Ma rację Ferdynand Ebner, że „mowa należy w swej właściwej istocie nie do życia naturalnego ani psychicznego, lecz do życia duchowego [...]”²⁸.

Eseje i studia tutaj prezentowane są poświęcone literaturze porównawczej, a nie tylko komparatystyce literackiej (węższe pojęcie). Ma tu miejsce oczywiste przesunięcie akcentu z doświadczeń wyłącznie literacko-akademickich na sferę etyczno-egzystencjalną i etyczno-polityczną. Projekt literatury porównawczej wywodzi się według mnie od integralnych dążeń romantyków. Przyznaję także, że bliski mi jest dawny model renesansowy i erazmiański: *bonae litterae* muszą mieć skutek w życiu obywatelskim²⁹. Erazm z Rotterdamu w swym programie humanistycznym, programie iście „politycznym”, wydaje się bardzo nowoczesny³⁰. Droga Erazma wciąż pozostaje dobrą drogą.

Antydialektyczne nastawienie prezentowanych tutaj tekstów jest oczywiste. Nie tylko odchodzę od obiektywizacji i uproszczeń dialektycznych, lecz staram się niejednokrotnie pójść dalej. Zmierzałem – może zbyt naiwnie, na pewno zbyt pośpiesznie – w kierunku tajemnicy języka, granic wyrażalnego. Ale czyniłem tak nie z próżności i chęci przeżycia przygody, lecz z troski, bo zdaję sobie sprawę z prawdziwości następującej konstatacji: „Pod żalobnym bluszczem

jest *Homo abyssus*. *Das Wagnis der Seinsfrage*; drugie wydanie tej książki ukazało się w Einsiedeln w 1998 r.

²⁸ F. Ebner: *Słowo i realności duchowe. Fragmenty pneumatologiczne*. Przeł. K. Skorulski. Redakcja naukowa K. Świącicka. Wstępem opatrzył B. Casper. Warszawa 2006, s. 90.

²⁹ Por. podrozdział książki J. Domańskiego pt. *Zradykalizowany praktycyzm etyczny Erazma i złagodzony praktycyzm Melanchtona*. J. Domański: „Scholastyczne” i „humanistyczne” pojęcie filozofii. Kęty 2005, s. 268–282.

³⁰ O zakresie pojęcia „*bonae litterae*”: J. Domański: *Erazm i filozofia. Studium o koncepcji filozofii Erazma z Rotterdamu*. Warszawa 2001, s. 155–162.

słów ginie życie na Zachodzie”³¹. W rozproszeniu, po spiętrzonych wodach dzisiejszej kultury płynąłem arką Noego, jaką stara się być literatura porównawcza. Arka Noego jest bowiem przymierzem nowoczesności z dawnością, różności i jedności, mnogości i tego, co pojedyncze.

Chciałbym podkreślić w tych wstępnych uwagach, że tematyka i inspiracje do napisania tej książki mają swe źródło w doświadczeniach i praktykach badań komparatystycznych na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Śląskiego. Ufundowanie Katedry Literatury Porównawczej w 2002 roku ujawniło nie tylko nowe horyzonty i potrzebę prowadzenia nowych badań, lecz także trudności, które stoją przed tego rodzaju inicjatywami badawczymi; konstrukcja tradycyjnej humanistyki zabarwionej filologicznie w tym kontekście objawia się jako coś bardzo kruchego. Trzeba by pojąć tyle, że „ten las ma korzenie w górze, a gałęzie na dole”³², jeśli wolno mi skorzystać z niezwykle sugestywnej i obrazowej, a zarazem prostej frazy Itala Calvina z jego *La foresta radice labirinto*.

Dziękuję – za pomoc, otuchę, zaufanie i wsparcie merytoryczne w wielu komparatystycznych wędrówkach na wspak – przede wszystkim prof. zw. drowi hab. Tadeuszowi Sławkowi, kierownikowi Katedry Literatury Porównawczej; dziękuję także prof. drowi hab. Aleksandrowi Nawareckiemu z Uniwersytetu Śląskiego i prof. drowi hab. Piotrowi Wilczkowi z Uniwersytetu Warszawskiego, którzy do mych „nieortodoksyjnych” prac literackich i osobiwie prowadzonych dociekań odnosili się zawsze z dużą życzliwością. Dziękuję także prof. drowi hab. Tadeuszowi Rachwałowi ze Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej w Warszawie, recenzentowi niniejszej książki, który nie tylko przebudował mój tekst, lecz przede wszystkim skierował moje badania na nowe tory.

Rybnik, 21 kwietnia 2010 roku

³¹ A. Makine: *Rzeka miłości*. Przeł. M. Hołyńska. Warszawa 2001, s. 231.

³² I. Calvino: *Lasokorzeniolabirynt*. Przeł. A. Kreisberg. Kraków 2006 [b.n.s.].

Indeks nazw osobowych

A

Achmatowa Anna 117
Adorno Theodor W. 24
Agamben Giorgio 172
Ajschylos 12, 38
Akcyjusz (Accius, tragik rzymski) 63
Alanus ab Insulis (Alan z Lille) 148
Alberti Leo Battista 101
Aleutner Tobiasz (Tobias) 82
Amrożkiewicz Kajetan OFMCap. 154
Anaksagoras z Kladzomenaj 75
Anders J. 181
Anisimow-Bieńkowska Wiera 117
d'Annunzio Gabriele 19
Anzelm z Canterbury, św. 94–97
Apolinary Męczennik, św. 97–98
Apolonios z Rodos 64
Archiloch (poeta grecki z VII w. przed Chr.) 82
Arnold J. 112
Arystofanes 72
Arystoteles 35, 61, 62, 69, 74, 82, 125
Atanazy Wielki, św. 103
Auden Wystan Hugh 62
Auerbach Erich 32
Augé Marc 161, 162
August Oktawian (Gaius Iulius Caesar Octavianus, pierwszy cesarz rzymski) 74

Augustyn, św. (właśc. Aurelius Augustinus) 45–46, 90, 95

B

Bachelard Gaston 140–141
Bachtin Michał (Michaił) 170
Baldensperger Fernand (Ferdinand) (1871–1958) 40
Balthasar Hans Urs, von 10, 47, 94
Balzak Honoriusz, de
Bamberger John Eudes OCSO 103
Baran Bogdan 24, 86, 111, 119, 175
Baricco Alessandro 21, 136
Barszcz Agnieszka 81
Barth John 9
Barth Karl 94
Bartkowicz Anna 23
Baudelaire Charles 169
Bazyli Wielki, św. 133
Beethoven Ludwig, van 10
Benedykt z Nursji, św. 109
Benjamin Walter 76
Bense Max 18
Bergson Henri 165
Berlin Isaiah 23
Bernard z Clairvaux, św. 91
Bernhard Thomas 21, 22, 116, 167, 170
Bertola Ermengildo 91
Bianchi Enzo 132

Bielawska Magdalena 92
Bielik-Robson Agata 179
Bieliński Wissarion 117
Bieły Andriej (właśc. Borys Nikołajewicz Bugajew) 16
Bieńkowska Ewa 170
Bierdiajew Mikołaj 81, 94, 95, 117, 126, 127
Biondi Giuseppe Gilberto 71
Blake William 81
Bloom Harold 12, 20, 24, 26, 29, 47
Błaut Sławomir 8, 148, 174, 181
Błoński Jan 119
Bobowska Patrycja 96
Bodmer Jakob Johann 121
Boecjusz (Anicius Manlius Torquatus Severinus Boëtius) 74
Böll Heinrich 60, 168,
Bollnow Otto Friedrich 157
Borges Jorge Luis 115
Borkowska Ewa 77
Borowski Andrzej 40, 82
Börne Ludwig 12
Bornmann Fritz 35
Bosco Carmela Lorella Ausilia 49
Brandes Georg 32
Brentano Franz 42
Broch Hermann 89
Brod Max 52
Bronowicz Janusz 141
Brożek Mieczysław 39
Brudecki Lech 24
Brunacci Lucia 60
Budzyński Józef 167
Bunin Iwan 130
Buras Jacek Stanisław 9, 16, 70
Burnet John 156
Buszewicz Elwira 82
Byron George Gordon 32

C

Calonghi Luigi SDB (1921–2005, teolog włoski) 93
Calvino Italo 15
Camus Albert 52, 70

Canetti Elias 6, 47, 127, 171–172
Carré Jean-Marie 31
Casper Bernhard 14, 89
Celan Paul 80
Chmielewski Jacek 95, 100, 128
Cieplińska Halina 122
Cieśla-Korytowska Maria 40
Cinque Umberto 170
Cioran Émile M. 92
Clausewitz Carl Philip Gottlieb, von 141
Corbineau-Hoffmann Angelika 25
Corti Maria 74, 168
Costa Christian 170
Croce Benedetto 32
Curtius Ernst Robert 32, 40
Cyceron (Marcus Tullius Cicero) 48, 101
Czaplejewicz Eugeniusz 170
Czermińska Małgorzata 35
Czerniawski Adam 123

D

Dalfen Joachim 120
Dalferth Ingolf U. 94
Damschen Gregor 83
Daniélou Jean (właśc. Jean-Guinole-Marie Daniélou, 1905–1974, jezuita, kardynał, wybitny teolog francuski) 180
Dante Alighieri 55
Delacroix Eugène (1798–1863, malarz francuski) 60
De Luca Erri 182
Dembińska K. 140
Demokryt z Abdery 83
Denzel Bernhard Gottlieb (1773–1838, pedagog niemiecki) 33
Derrida Jacques 111
Diels Hermann 75
Dilthey Wilhelm 33, 47, 123
Dodds Eric R. 68
Domański Juliusz 14
Donat (Aelius Donatus, gramatyk z IV w.) 112

Dorosz Krzysztof 52
Dostojewski Fiodor 100, 116–131, 139,
150
Drozdowska Izabela 162
Drzewiecki Konrad 53, 180
Dukanović Alija 7, 59, 146

E

Ebner Ferdynand 14, 89
Eckermann Johann Peter 115
Ehrhardt Walter E. 142
Eichendorff Joseph, von 24, 146
Eliade Mircea 156
Eliot Thomas Stearns 26–27, 38
Elliot Joan Curl 164
Emerson Waldo Ralph 123
Engelking Leszek 36, 41
Eniusz (Quintus Ennius) 63
Erazm z Rotterdamu 14
Eska Donata 12
Eurypides 59–65, 127
Ewagriusz z Pontu 103–104

F

Falski Maciej 92
Farinelli Arturo 32
Ferrari Franco 39
Feuerbach Anselm (1829–1880, malarz
niemiecki) 60
Fichte Johann Gottlieb 11
Figal Günter 110
Filipczuk Michał 123
Fiore Elio 132
Flacelière Robert 73
Flaiano Ennio 74, 168
Flasch Kurt 90
Fontane Theodor 116
Formánková Věra 132
Foucault Michel 46
Franciszek z Asyżu, św. 154
Frank Manfred 11
Frankiewicz Małgorzata 45, 83, 96
Frączek Kamil 65
Freud Sigmund 164
Freund Stephan 99

Friedrich Werner P. 25
Frisch Max 41, 67, 90, 142
Frühling Jacek 67, 142
Fuhrmann Manfred 20

G

Gadamer Hans-Georg 80, 125
Gajda Kinga Anna 61, 71
Galewicz Włodzimierz 42, 69
Galia Placydia (Ella, królowa Wizygo-
tów, cesarzowa rzymska) 97
Galileusz (właśc. Galileo Galilei) 144
Garber Klaus 82
Gautier Théophile 23
Gesché Adolphe 133
Geier Manfred 172
Giblak Beata 173
Gide André 9, 76, 130
Gilson Etienne 107
Girard René 100
Gloßmann Erik 143
Goethe Johann Wolfgang, von 10, 22,
27–28, 33, 38, 58, 115, 170, 177
Gogh Vincent Willem, van 85, 135
Görgemans Herwig 123
Górski Konrad 118
Grabmann Martin 108
Grabska Stanisława 180
Graves Robert 75
Green Julien 179
Gregorovius Ferdynand Adolf (1821–
1891) 97
Grillparzer Franz 64, 68
Grözinger Karl Erich 139
Gründer Karlfried 126
Grzebieluch Joanna 59
Gsteiger Manfred 31
Guardini Romano 10, 138, 141
Guitton Jean 45, 47
Gülke Ch. 158
Gundolf Friedrich 32
Güntner Jan 139
Gürtler J.D. 51
Gutowski Piotr 123
Guze Joanna 52, 70, 137, 169

H

Habermas Jürgenn 166
Hadot Pierre 96
Haeckel Ernst (1834–1919, filozof i biolog niemiecki) 18
Handke Peter 49
Hansson Ola 143
Hansz Irena 7
Hardy Henry 23
Haxton Brooks 123
Hazard Paul (1878–1944, historyk i komparatysta francuski) 40
Heaney Seamus 62
Heidegger Martin 38, 73, 85, 95, 124, 145, 151, 153
Heine Heinrich 32, 77–79
Hejmej Andrzej 30, 34
Henryk IV (cesarz rzymsko-niemiecki w l. 1084–1105) 98
Heraklit z Efezu 68, 82, 123, 125, 127, 137, 149
Herder Johann Gottfried 58, 148
Herrmann-Neiße Max 172–173
Herodot z Halikarnasu 47, 54, 146
Hertz Paweł 116
Hervieu-Léger Danièle 92
Hezjod 64, 79–80, 88–89
Hieronim ze Strydonu, św. 105, 114, 134–135
Hildebert z Lavardin 101, 166–167
Hildebrandt Andrzej 141
Hillman James 123
Hilsbecher Walter 13, 24, 181
Hipokrates 134
Hiss Wilhelm 91
Hofmannsthal Hugo, von 19, 116, 132
Hölderlin Friedrich 30, 86–87, 135, 145
Hołyńska Małgorzata 15
Homer 19, 38, 82, 88, 136, 137, 146
Horacy (Quintus Horatius Flaccus) 55, 81, 160
Hosidius Geta (autor chrześcijański z II/III w. po Chr.) 63, 71
Houellebecq Michel 176
Hryniewicz Wacław OMI 52, 83

Huber-Sauter Petra 165
Hugon od św. Wiktora 93
Humboldt Wilhelm, von 48
Husserl Edmund 10, 176

I

Ibscher Gred 83
Ignacy Antiocheński, św. 103
Ihnatowicz Janusz A. 65
Ilberg Johannes 86
Ingarden Roman 69
Ireneusz z Lyonu, św. 94
Iwaskiewiczówna Helena 76
Iwaskiewicz Jarosław 76
Izokrates 126

J

Jahnn Hans Henny 52, 67, 71
Jan z Lodi 99, 107
Janaszek-Ivaničková Halina 35
Jankowska Dorota 10
Jarniewicz Jerzy 62
Jasienica Paweł 44
Jaspers Karl 23, 43, 47–48, 95, 110, 135
Jaworski Marian, abp 141
Jazdzewska Katarzyna 140
Jeffers Robinson 64, 71
Jezus Chrystus 43, 53, 56, 66, 68, 74, 85, 94, 97, 100, 110, 111, 113–115, 134
Jętkiewicz Teresa 60, 168
Joos Guido 103
Jüngel Eberhard 94
Jünger Ernst 9, 83–84, 136–137, 142–151, 153, 169, 174
Jurewicz Oktawiusz 81

K

Kaczorowski Paweł 98
Kadłubek Zbigniew 29, 82, 93–94, 159, 170
Kafka Franz 26, 52, 64, 139
Kamiński A. 167
Kania Ireneusz 6, 76, 171
Kant Immanuel 22
Kapuściński Ryszard 158

Karol Wielki 98
Kartezjusz (właśc. René Descartes) 144
Kasjan z Imoli, św. 107, 113–114
Kaschnitz Guido, von 167
Kaschnitz Marie Luise 163–168
Kasprzyk Dorota 58
Kaszewski Kazimierz 79
Keilbach Wilhelm 74
Kędzierski Marek 22, 116
Kępski Adam Jan Michał (poeta doby staropolskiej) 81
Kirk Geoffrey S. 72, 125
Kierkegaard Søren 65–66, 80, 95, 99, 108
Kitto Humphrey Davy F. 62
Klemens Aleksandryjski 103, 180
Klopstock Friedrich Gottlieb 121–122
Kłobukowski Michał 36
Koeppen Wolfgang 152
Kola Adam F. 23, 24
Kołodziejczyk Stanisław 42
Komendant Tadeusz 37
Kommodus (Lucius Aurelius Antoninus Commodus, cesarz rzymski, panował w l. 180–192) 53
Konstantyn Wielki 100
Kopszak Piotr 49
Korytowska Maria 9
Kossowski Henryk Piotr, ks. bp 83
Kostyło Piotr 165
Kościołek Anna 128–129
Kot Karolina 130
Kott Jan 68
Kowalska Elżbieta M. 48
Kowalska Magdalena 155
Kowalski Jan Wierusz 156
Kowalski Sergiusz 11
Kralowa Halina 21, 136
Kramsztyk Józef 7
Kranz Walther 123
Krąpiec Mieczysław Albert Maria OP 82
Kreisberg Alina 15
Krinitz Elise (właśc. Johanna Christiana Müller, 1825–1896) 78
Krolow Karl 16

Krzeczkowski Henryk 75
Krzemieniowa Krystyna 101
Krzywicka Irena 90
Ksenofanes z Kolofonu 86
Kubis Katarzyna 47
Kuczyński Leszek 95
Kudasiewicz Józef 65
Kunce Aleksandra 158
Kunicki Wojciech 83, 137, 144, 146–149, 153, 174
Kuryś Agnieszka 133
Kuźma Erazm 176, 181
Kwaterko Mateusz 81, 172

L

Lachowska Dorota 110
Lagerlöf Selma 174
Lam Andrzej 24
Lamacchia Rosa 62
Landino Cristoforo 101–102
Lang Jacek 72, 125
Lao Tse 154
Latacz Joachim 123
Leclercq Jean OSB 93, 109–110
Le Corbusier (właśc. Charles-Édouard Jeanneret-Gris, malarz, rzeźbiarz i architekt francuski) 154
Leew Gerardus, van der 109
Lefebvre Jean-Pierre 78
Léger Fernand 137
Lenz Siegfried 160
Leon XII, papież 99
Leonardo da Vinci 154
Lepenies Wolf 23
Lesky Albin 61
Lessing Doris 11
Lessing Gotthold Ephraim 33
Leszczyński Damian 46, 141
Leśniewska Maria 16, 120, 130
Lévinas Emmanuel 155
Lévy Benny 79
Lewandowska-Wilkoń Teresa 170
Lewicki Zbigniew 9
Libera Antoni 87
Lichański Stefan 8, 181

Lichtenberg Georg Christoph 8
Liman Kazimierz 167
Linneusz Karol (właśc. Carl von Linné)
120, 145
Lipszyc Michał 8
Liptzin Salomon 65–66
Lisiecka Sława 88, 167
Lizjasz 155–156
Lochhead Liz 61
Lohmer Christian 104, 109
Lokrantz Margareta 106
Löfstedt Bengt 113
Longoni Anna 74, 168
Löwith Karl 43, 53–54
Lubac Henri, de 116
Lubańska Stefania 108
Lucchesi Giovanni 100
Lukan (Marcus Annaeus Lucanus, 39–
65 po Chr., wnuk Seneki Retora) 63
Lukrecjusz (Titus Lucretius Carus) 55
Luter Marcin (właśc. Martin Luther) 85,
108, 143

Ł

Łanowski Jerzy 64, 69, 89
Ławińska-Tyszkowska Janina 69, 72
Łoziński Jerzy 11
Łukasiewicz Małgorzata 8, 80, 125

M

Machiavelli Niccolò 90
Madejski Jerzy 176, 181
Magris Caludio 181–182
Makine Andrej 15
Małunowiczówna Leokadia 133–134
Mainberger-Ruh Elisabeth 100
Mann Tomasz (właśc. Thomas) 7, 9, 119
Márai Sándor 29, 154
Marcel Gabriel 12, 95
Marek Aureliusz (Marcus Aurelius An-
toninus, cesarz rzymski w l. 161–180)
120–121
Margański Janusz 63
Markiewicz Henryk 51
Markiewka Tomasz 43

Markowski Michał Paweł 37
Marszał Ewa 94
Maryniarczyk Andrzej 82
Marzęcki Józef 13, 43, 47, 53, 80
Masoero Mariarosa 152
Mauriac François 117–118
Maurin Krzysztof 178
Mayer Mathias 132
Mazurek Sławomir 22
Medici Lorenzo, de 102
Melissos z Samos 125
Mello Sofia Breyner Andersen, de 61
Melsen Andrew G., van 124
Menge Hermann 136
Merton Thomas 81
Michalski Bohdan 69
Mikołajewski J. 152
Miłoś Czesław 84–85, 117, 120, 134,
145
Mirandola Franciszek 174
Mizera Janusz 124, 153
Mohrmann Christine 45
Moos Peter, von 101
Moreda S. López 64
Mounier Emmanuel 139–140
Müller Johanna Christiana (pseud.
Elise Krinitz, 1825–1896) 78
Muschg Adolf 88
Muschg Walter 175
Musiał Łukasz 137, 162
Musil Robert 9, 28, 56–57, 70

N

Nabokov Vladimir 36
Naganowska Irena 179
Namowicz Tadeusz 58
Nawarecki Aleksander 15
Netz Feliks 154
Nicolini Fausto 51
Niebuhr Reinhold 59–60
Nieścior Leon OMI 102
Nietzsche Friedrich 9, 24, 39, 50, 53, 56,
72, 87, 95, 108, 111, 117, 119–120, 126,
130, 140, 141, 143, 150, 178–179, 180
Nil z Ancyry 93

Nitka Małgorzata 77
Noica Constantin 6
Norton Charles Eliot 11
Novalis (właśc. Georg Philipp Friedrich
Freiherr von Hardenberg) 82
Nowicka-Jeżowa Alina 35

O

Olszewski Mikołaj 94, 159
Onfray Michel 81
Onysymow Agna 75
Ortega y Gasset José 144–145
Orygenes 102
Otton III (cesarz rzymsko-niemiecki,
980–1002) 55, 98
Owidiusz (Publius Ovidius Naso) 62, 67

P

Paczkowska-Łagowska Elżbieta 47
Paprocki Henryk 81, 94, 117, 119, 126
Parandowki Jan 26, 168
Paratore Ettore 37
Parmenides 172
Parnicki Teodor 43–57
Partyka Jacek 68
Pascal Blaise 108
Pasolini Pier Paolo 61, 71
Pater Walter 48–49
Pavese Cesare 7, 59, 146, 149, 152
Paweł z Tarsu, św. 114, 121, 138
Pawłowski Krzysztof Jan 177
Pessoa Fernando 5, 8
Petersowa Zofia 130
Petrarca Franciszek 82
Petriconi Hellmuth 32
Petrus Damianus zob. Piotr Damiani
Picht Georg 177–178
Pieniążek Paweł 53
Pier Damien zob. Piotr Damiani
Pietro di Celle 93
Pindar 38–39, 86
Pinder Wilhelm 145
Piomba Sebastiano, del 154
Piotr Damiani z Rawenny, św. (1007–
1072) 91–115, 148, 159

Piotr Złotousty, św. (Chryzolog) 97
Platon 18, 73, 101, 155–156, 178
Plaut (Titus Maccius Plautus) 72
Plotyn 96, 100, 107, 125
Platonow Andriej 160–161
Podbielski Henryk 62, 79, 88
Podgórzec Zbigniew 128
Pollak Seweryn 161
Pomorski Adam 131
Pope Alexander 181
Porębski Andrzej 47
Pound Ezra 41
Praz Mario 32
Pręczkowska Helena 27
Proklos (zwany Diadochem, zm.
w 485 r.) 85
Prokopiuk Jerzy 82, 109
Prokopowicz Mariusz 87
Prokopski Jacek Aleksander 138
Propercjusz (Sextus Propertius) 38
Proust Marcel 37
Prus Bolesław 116
Pryscjan z Cezarei 112
Przybyłowska Maria 6
Pseudo-Dionizy Areopagita 85
Puszko Hanna 79

Q

Quignard Pascal 37, 74

R

Rabelais François 177
Rachwał Tadeusz 15, 111
Radziejowska Ida 94
Rak Piotr 93
Ranft Patricia 94
Ransmayr Christoph 16
Rasiński Lotar 46
Raven John E. 72, 125
Reale Giovanni 121
Regner Leopold 156
Reindel Kurt 107
Remak Henry H.H. 34
Reszke Robert 108, 135, 164
Ricoeur Paul 45

Ries Wiebrecht 52
Rilke Rainer Maria 81, 150
Ritter Joachim 126
Rogoziński Julian 76, 179
Rohr Matylda, von 116
Romuald z Camaldoli, św. 98
Rousseau Jan Jakub 10
Rożanow Wasilij W. 128, 130
Rubinkiewicz Ryszard SDB, ks. 87
Rüdiger Horst 31–32, 34–35
Rutkowski Krzysztof 74

S

Sacher-Masoch Leopold, von 142
Saenredam Pieter Jansz (mistrz niderlandzki, 1597–1655) 81
Safranski Rüdiger 146, 148, 150
Sandauer Artur 55
Sartre Jean-Paul 79, 95
Sawicki Włodzimierz 22
Schack Adolf Friedrich, Graf von 60
Schelling Friedrich Wilhelm Joseph 101, 142
Schlegel August Wilhelm, von 33
Schlegel Karl Wilhelm Friedrich, von 22, 33
Schlögel Karl 161–162
Schmeling Manfred 9, 31
Schmidt Johann Christoph 121
Schmitt-von Mühlenfels Franz 31
Schofield Malcolm 72, 125
Schopenhauer Arthur 22
Schorer Mark 51
Schroeder Otto 86
Schuster Robert 64
Scott Alexander Brian 166
Seneka (Lucius Annaeus Seneca Minor) 63, 70, 178
Septimiusz Sewer (Lucius Septimius Severus, cesarz rzymski, panował w l. 193–211) 53
Serena Clúa José Antonio 64
Siciliano Italo 36–37
Sicińska Edyta 89, 163, 165
Sidorek Janusz 10, 172
Siemek Marek J. 48
Sieradzki Ignacy 25
Simmel Georg 119
Simplikios 125
Skorulski Krzysztof 14, 165
Skrendo Andrzej 176, 181
Skwierczyński Krzysztof 94
Sławek Tadeusz 15, 19, 29, 34, 77, 84, 94, 111, 159, 160, 164, 170, 178
Słobdzianek Tadeusz 49
Snell Bruno 75, 82, 123
Sobczak Piotr 73
Sofokles 49, 74, 157
Sokołowska Jadwiga 81
Sokrates 72, 155–157
Solon (polityk i poeta ateński) 87
Spalding Keith 12
Spengler Oswald 48, 54
Stachowiak Lech, ks. 140
Stacjusz (Publius Papinius Statius) 38
Staengle Peter 139
Stamirowska Krystyna 51
Steiner George 7, 11, 176, 181
Stiepun Fiodor 22
Strauß Botho 5
Strich Fritz 27–28
Strindberg August 135
Stuligrosz Magdalena 86
Sukiennicka Wanda 45
Swedenborg Emanuel 135
Symotiuł Stefan 169
Szary Stefan 70
Szczepan-Wojnarska Anna Marta 65–66
Szczepański Jan 46
Szekspir William 12, 32
Szewstow Lew 95, 100, 121
Szostkiewicz Adam 60
Szuster Marcin 12
Szwed Antoni 80, 99
Szymutko Stefan 5, 51, 54

Ś

Śliwowski René 161
Święcicka Krystyna 14, 89

T

- Tabucchi Antonio 134–135
Tacyt (Publius Cornelius Tacitus) 47
Taine Hyppolite 78
Taplin Oliver 62
Tarnowska Maria 180
Teofil z Aleksandrii (385–412)
Teognis z Megary 87
Teokryt 41
Teresa od Jezusa, św. 83
Tertulian 92
Thoreau Henry David 122, 123
Tiedemann Rolf 76
Tillich Paul 13, 80
Tischner Łukasz 6
Tischner Józef, ks. 67, 69–70
Toeplitz Karol 67, 99
Tomasz z Akwinu, św. 65, 74
Tötösy de Zepetnek Steven 176–177, 180
Traina Alfonso 71
Trakl Georg 52
Trier Lars, von 71
Tuszyńska-Maciejewska Krystyna 126
Tyberiusz (Tiberius Claudius Nero, cesarz rzymski, cesarz rzymski w l. 14–37) 74
Tycjan (właśc. Tiziano Vecelli) 60

U

- Ugniewska Joanna 135, 182
Ulicka Danuta 170
Ulrich Ferdinand (filozof niemiecki) 13
Unamuno Miguel, de 93
Ungern-Sternberg Alexander, von (właśc. Peter Alexander Freiherr von Ungern-Sternberg) 72
Uniłowski Krzysztof 43
Urban Marek CSsR 10

V

- Vacherot Etienne (1809–1897) 81
Vico Giambattista 35, 51, 146

- Virgilius Maro Grammaticus 112
Vormweg Heinrich 170

W

- Wahl Jean 95, 138
Waleriusz Flakkus (Caius Valerius Flaccus, poeta rzymski z czasów Wespazjana) 59
Walicki Andrzej 117
Walter Otto F. 179
Weil Simone 96, 108
Weiner Magda 61
Weisstein Ulrich 31
Wellek René 25–26, 30, 32, 179
Wells Herbert George 51
Wergiliusz (Publius Vergilius Maro) 38, 59, 71
Węcławski Tomasz 140
Wieleżyńska Ewa 177
Wies Ernst W. 98
Wilczek Piotr 15
Winckelmann Joachim 48–49
Wiśniewski Jacek 9
Witkiewicz Stanisław Ignacy (Witkacy) 69
Wittgenstein Ludwig 108, 172
Witwicki Władysław 101
Włodarczyk Tadeusz 95
Włodkowska Zofia 10
Wodziński Cezary 118, 130
Wojcieszak Janusz 145
Wojtasik Andrzej 62
Wolf Friedrich August (1759–1824, filolog klasyczny niemiecki) 51
Wolicki Krzysztof 151
Wołkowicz Anna 24, 110
Worowska Teresa 29
Wunderlich Hans Georg 170–171
- ## Y
- Yeats William Butler 41, 92
- ## Z
- Zabłudowski Tadeusz 97
Zakrzewski Jerzy SJ 94

Zalewski S. 124
Zatorski Tadeusz 77–78
Zawiszowska A. 176
Zeidler-Janiszewska Anna 23
Zelle Karl Günther 60
Zenith Richard 8
Zieleńczyk Adam 11
Ziernicki Arkadiusz 116
Zimmermann Bernhard 69

Zirardini Antonio 98
Zuberbier Andrzej, ks. 65, 85
Zumthor Paul 112
Zwoliński Zbigniew 11
Zwoźniakowa Renata 50

Ż

Żukowska Kazimiera 81
Żurek Grzegorz 56

Zbigniew Kadłubek

Santa Medea
Verso una comparatistica extraverbale

Sommario

Santa Medea. Verso una comparatistica extraverbale è un lavoro composto di nove indagini: *Lettura integrativa (Note sul metodo della comparatistica extraverbale)*, *“Tempus” narrativo di Teodor Parnicki*, *Santa Medea, Poeta-teologo*, *Sulle prospettive teologiche dello studio letterario*, *Gramatologia della vita secondo San Pietro Damiani*, *Le cuciture di Dostoevskij e l’antico Dio*, *Metamorfosi come lotta*, *Piccola apologia dello jüngerismo*, *Verso l’oikologia – “genius loci” romano*. Le indagini rispettano i principi di una proposta metodologica nell’ambito degli studi letterari che chiamo la comparatistica extraverbale. Secondo George Steiner la lettura di per sé è una comparazione, sarebbe però importante trapiantare l’aspetto comparativo oltre la solita ricerca delle semplici implicature che comprovino il legame tra testi e pensieri di diverse letterature e lingue.

In particolare nel primo dei testi soprammenzionati rifletto su una nuova modalità di lettura, vale a dire la lettura che integri tutta la persona umana (anche quella lettura che viene esercitata nella didattica accademica). Una visione più integrale delle discipline accademiche permette di creare un’immagine integrata e leggibile del mondo. La comparatistica letteraria e la letteratura comparata, in quanto le ricerche interdisciplinari, contribuiscono alla rimozione delle barriere tra discipline soprattutto attraverso il “restauro” dei discorsi. Le mie considerazioni sul carattere dell’interdisciplinarietà hanno una base religiosa e teologica, per cui la comparatistica extraverbale è un atteggiamento del ricercatore piuttosto che il metodo di ricerca. In un certo modo richiama tutte le esperienze umane.

La comparatistica extraverbale supera le parole, perché, in fin dei conti, il dominio della letteratura è l’universo dello spirito, non di lettere, testi o di retorica. Nel tentativo di delineare i problemi attinenti al diramarsi dei discorsi sull’uomo, sul Dio, sul mondo, nei miei scritti cerco di proporre un nuovo orizzonte compara-

tivo che riattribuirà all'uomo lo status del soggetto. I testi presenti nel libro *Santa Medea* si caratterizzano per il modo di vedere la letteratura – e anche il mondo – in quanto insieme. Qui non si tratta, però, di un inafferrabile olismo. La comparatistica extraverbale attinge dalla figura dell'esodo, che in questo caso sarebbe innanzitutto l'uscire dal frastuono di diversi discorsi sulla letteratura. Tuttavia la "extraverbalità" non equivale al tacere. Porta piuttosto ad una contemplazione simile a quella dantesca.

Zbigniew Kadłubek

Die Heilige Medea
Zur außerwörtlichen Komparatistik

Zusammenfassung

Das Buch besteht aus neun Studien: *Die integrierende Lektüre (Die Bemerkungen über die außerwörtliche komparatistische Methode)*, *Das Tempus in den Romanen von Teodor Parnicki*, *Die heilige Medea*, *Ein Dichter als ein Theologe. Von theologischen Perspektiven der literarischen Forschungen*, *Die Grammatologie des Lebens nach hl. Peter Damiani*, *Die Nähte von Fiodor Dostojewskij und der frühere Gott*, *Die Metamorphose als ein Kampf*, *Kleine Apologie des Jüngerismus*, *Zur Oikologie – der römische „Genius Loci“*. In allen Studien wurde dieselbe Methode der literarischen Forschungen angewandt, nämlich die außerwörtliche Komparatistik. Zwar ist das Lesen selbst, wie George Steiner behauptet, auch ein Vergleichen, doch der Verfasser wollte es, noch tiefere Gebiete ergründen, statt nach einfachen Implikationen zwischen Texten und Gedanken in verschiedenen Sprachen und Literaturen zu suchen.

Besonders in seinem ersten Text zieht der Verfasser die Möglichkeit einer anderen, den Menschen integrierenden Lektüre (darunter auch der im Hochschulstudium geltenden Lektüre) in Betracht. Ein komplexer Blick für Universitätsdisziplinen ermöglicht, eine integrierte, verständliche Darstellung der Welt zu erschaffen. Die literarische Komparatistik und die vergleichende Literatur als ein Gebiet für interdisziplinäre Untersuchungen tragen zur Beseitigung der Barrieren zwischen den einzelnen Disziplinen bei, indem sie das Niveau der Diskurse „verbessern“. Seine Erwägungen haben religiöse und theologische Grundlage. So ist die außerwörtliche Komparatistik eher eine Forschungseinstellung als eine Forschungsmethode, denn sie bezieht sich auf alle menschlichen Erfahrungen.

Die außerwörtliche Komparatistik geht außer die Worte hinaus, weil die Domäne der Literatur nicht der Bereich von Buchstaben, Texten und Rhetorik, sondern der geistige Bereich ist. In seinen Studien versucht der Verfasser, die mit der Diskrepanz zwischen den Diskursen über den Menschen, den Gott und die

Welt verbundenen Probleme hervorzuheben, und gleichzeitig nach einem neuen Vergleichshorizont zu suchen, der dem Menschen den Status der Subjektivität wieder einräumen wird. In den in dem Buch *Die heilige Medea* veröffentlichten Texten werden die Literatur und die Welt als eine Ganzheit betrachtet, obwohl sie von einem unerklärlichen Holismus weit entfernt sind. Die außerwörtliche Komparatistik schöpft viel aus der Figur „Exodus“, indem sie aus dem lauten Gebiet der sich gegenseitig aufhebenden Diskurse über die Literatur hinausgeht. Die „Außerwörtlichkeit“ ist aber mit nicht dem Schweigen gleichbedeutend, sie führt eher zu einer Kontemplation nach Dantes Art.

Spis treści

Wstęp	7
Lektura integrująca (kilka uwag o metodzie komparatystyki pozasłownej) .	17
<i>Tempus</i> powieściowe Teodora Parnickiego	43
Święta Medea	59
Poeta teologiem. O teologicznych perspektywach badań literackich	77
Gramatologia życia św. Piotra Damianiego	91
Szwy Fiodora Dostojewskiego i dawny Bóg	117
Metamorfoza jako walka	133
Mała apologia jüngeryzmu	143
W stronę oikologii – rzymski <i>genius loci</i>	153
Zakończenie	175
Bibliografia	183
Indeks nazw osobowych	199
Sommario	209
Zusammenfassung	211

W projekcie okładki wykorzystano motywy obrazu *Medea* Anselma Feuerbacha

Redaktor
Barbara Konopka

Projektant okładki
Christian Costa

Opracowanie komputerowe okładki
Paulina Tomaszewska-Ciepty

Redaktor techniczny
Małgorzata Pleśniar

Korektor
Barbara Jagoda

Copyright © 2011 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-1922-3

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie II. Ark. druk. 13,5. Ark. wyd. 12,5. Papier
offset. kl. III, 90 g Cena 20,00 zł (+ VAT)

Łamanie: Pracownia Składu Komputerowego
Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego
Druk i oprawa: PPHU TOTEM s.c., M. Rejnowski, J. Zamiara
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław